

УДК 159.922.76:376.064.1

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Яковлева Світлана Дмитрівна,
докторка психологічних наук, професорка,
професорка кафедри спеціальної освіти
Херсонський державний університет
cdyakovleva@ gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7620-098X>

У статті розглядається питання взаємодії батьків дітей, які мають затримку психічного розвитку, та фахівців інклюзивно-ресурсного центру. Успіх та просування у розвитку дітей із відповідними порушеннями залежать від тісної, злагодженої роботи фахівців інклюзивно-ресурсного центру та батьків, а також їх активного включення як рівноправних членів команди психолого-педагогічного супроводу, що стало **метою експерименту**. Дослідження проводилося у закладах відповідної категорії дітей із труднощами у навчанні як найбільш чисельній категорії дітей із порушеннями у молодшому шкільному віці. Відвідування такими дітьми інклюзивно-ресурсного центру дає змогу реалізувати своє право на правильну діагностику та отримання якісної корекційної роботи.

Методи дослідження. Визначався рівень задоволеності батьків дітей із порушеннями розвитку з роботою фахівців центру, а також робота за методиками «Вивчення задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру», «Вивчення оцінки батьками ролі інклюзивно-ресурсного центру у вихованні дітей із тяжкими мовленнєвими вадами» (розроблена доцентом А.А. Андрєєвим) та оцінювався рівень допомоги дитині з тяжкими мовленнєвими порушеннями. Стаття містить узагальнені результати дослідження з їх аналізом та висновками.

Результати дослідження. Зазначено, що рівень задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру підвищився за умови їх тісної, тривалої співпраці, а також зросла оцінка допомоги, яку отримували діти з труднощами у навчанні. Це дало змогу отримати позитивні зрушення у розвитку та позитивні результати корекційно-виховного впливу на дану категорію вихованців.

Усі фахівці інклюзивно-ресурсного центру усвідомлювали необхідність постійної тісної взаємодії з батьками дітей із порушеннями розвитку для отримання позитивного результату корекційно-розвиткової роботи, яка надається дітям в умовах спеціальної організації діяльності дітей в інклюзивно-ресурсному центрі. Конкретно доведено, що інклюзивно-ресурсний центр надає комплексний психолого-педагогічний супровід дитині із затримкою психічного розвитку, при цьому надає ефективні поради, інструкції, можна сказати, навчає батьків, включаючи їх в активну роботу зі своїми дітьми, а також мотивуючи фахівців інклюзивно-ресурсного центру до надання більш ефективного корекційно-розвиткового впливу.

Висновки. Результати дослідження дають змогу зробити висновок: взаємодія батьків дітей із труднощами у навчанні та фахівців інклюзивно-ресурсного центру повинна являти собою особливу форму співпраці, яка передбачає активну участь у корекційно-розвивальному процесі, тісний зв'язок із фахівцями центру з метою компенсації порушень психічного розвитку дітей даної категорії.

Ключові слова: *інклюзивно-ресурсний центр, команда психолого-педагогічного супроводу, спільна співпраця, фахівці інклюзивно-ресурсного центру.*

APPLICATION OF THE MODEL OF INTERACTION BETWEEN PARENTS AND CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISORDERS IN THE CONDITIONS OF THE INCLUSIVE RESOURCE CENTER

Yakovleva Svitlana Dmitrivna,
Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Special Education
Kherson State University
cdyakovleva@ gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7620-098X>

The article examines the issue of interaction between parents of children with mental retardation and specialists of the inclusive resource center. Success and progress in children's development depends on the close, coordinated work of inclusive resource center specialists and parents of children with disabilities, as

well as the active inclusion of parents in the process of correction of disabilities as equal members of the team of psychological and pedagogical support, which was the **goal of the experiment**. The study was conducted on the category of children with learning difficulties, as mental retardation is now interpreted as the most numerous category of children with disorders of primary school age. Visiting an inclusive resource center by children of this category allows them to exercise their right to a correct diagnosis and to receive high-quality corrective work.

Research methods. The level of parents' satisfaction with the work of the center's specialists was determined, the level of assistance to a child with severe speech disorders was assessed, as well as the interaction between parents of children with disorders and the center's specialists according to the methods «Study of parents' satisfaction with the work of specialists of the inclusive resource center», as well as «Study of parents' assessment of the role of an inclusive resource center in raising children with severe speech disabilities» (developed by associate professor A.A. Andreev).

Research results. It was noted that the level of parents' satisfaction with the work of inclusive resource center specialists increased under the condition of close, long-term cooperation with IRC specialists, and the assessment of the help received by children with learning difficulties also increased. This made it possible to obtain positive changes in the provision of assistance to children of this category and to obtain positive results of corrective and educational influence.

All specialists of the inclusive resource center were aware of the need for constant, close interaction with the parents of children with developmental disabilities in order to obtain a positive result of the corrective and developmental work provided to children in the conditions of the inclusive resource center. The inclusive resource center provides complex psychological and pedagogical support to a child with mental retardation, at the same time educating its parents, including them in active work with their child, as well as motivating inclusive resource center specialists to provide more effective corrective and developmental influence.

Conclusions. The results of the study allow us to draw a conclusion: the interaction between parents of children with severe speech disorders and specialists of the inclusive resource center should represent a special form of mutual cooperation, which involves the active participation of parents in the corrective and developmental process, close communication with the specialists of the center in order to compensate for speech disorders children of this category.

Key words: *inclusive resource center, team of psychological and pedagogical support, joint cooperation, specialists of the inclusive resource center.*

Вступ. Успішна реалізація спеціальних розвивальних програм для дітей із порушенням розвитку, що надаються інклюзивно-ресурсними центрами, залежить від тісної співпраці всіх фахівців закладу, а також родин таких дітей.

Відвідування дітьми інклюзивно-ресурсного центру дає змогу реалізувати своє право на правильну діагностику та отримання якісної корекційної роботи. Таким чином, відбувається право дитини на отримання якісної освіти, її включення до повноцінного суспільного життя.

Мета статті полягає в обґрунтуванні взаємовідносин між батьками дітей із труднощами у навчанні та фахівців інклюзивно-ресурсного центру. Це дало змогу висунути припущення, що для реалізації даної мети доцільно використовувати досвід уже працюючих інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ), які надають конкретну допомогу в розвитку дітей із різними категоріями порушень.

Методологічною основою інклюзивної освіти є освіта дітей будь-яких категорій у загальноосвітньому навчальному просторі з необхідністю навчання та виховання, а також соціалізації незалежно від розвитку дітей із нормативною базою, чи дітей із порушеннями у психофізичному розвитку (Колупаєва, 2009).

Спільна співпраця батьків та фахівців, яку ми відзначаємо як командну взаємодію, передбачає корекційно-розвиткову роботу, що складається з: формування необхідних партнерських відносин між педагогами та родинами дітей із порушеннями; залучення родин до роботи фахівців інклюзивно-ресурсного центру, тобто створення атмосфери розвивального середовища для дитини; визначення мети очікувань батьків та розроблення індивідуальних програм розвитку; проведення роботи щодо роз'яснення питань виховання дітей із порушеннями у розвитку. Завдяки партнерській взаємодії з фахівцями інклюзивного центру дитина отримує комплексні, доступні та необхідні відповідно до своїх порушень послуги (Царук, 2018: 135).

Для отримання позитивного корекційного результату фахівцям інклюзивно-ресурсного центру необхідно налагодити довірливі стосунки з батьками з метою отримання даних про психофізіологічний розвиток та можливості й уподобання дітей. Знайомство батьків та фахівців центру дасть змогу зрозуміти умови діяльності ІРЦ, програм для роботи з дітьми, педагогічні концепції та завдання, які стоять перед усіма суб'єктами виховання та навчання (Колупаєва, 2009).

Завдяки спільній співпраці батьки усвідомлюють ті боки недорозвитку, які має їхня дитина. Це дає змогу фахівцям ІРЦ визначати цілі та завдання корекційного процесу й надавати відповідні послуги. Такий аспект роботи дає змогу розробити індивідуальну корекційну програму допомоги кожній конкретній дитині.

Завдяки індивідуальному підходу до кожної дитини визначаються конкретні завдання для корекції, які дадуть найкращий результат розвитку. Ми погоджуємося з думками вчених про орієнтацію на зону найближчого розвитку, що надає можливість побачити реальний стан психофізичного розвитку конкретної дитини.

Під час спільної роботи батьків і фахівців основна роль належить батькам, які мають тісний зв'язок зі своєю дитиною, тому спрямовують свої зусилля на задоволення її індивідуальних потреб (Лорман, 2010). Водночас батьки самі потребують допомоги, оскільки не мають навичок роботи з дітьми з порушеннями, і команда фахівців із ІРЦ повинна допомогти таким родинам у відстоюванні прав їхньої дитини (Канадсько-український проект, 2021) та наданні якісних колекційних послуг. Тобто допомога дітям із труднощами у навчанні повинна бути комплексною і включати психологічний супровід не лише дітей, а й їхніх батьків (Методичний посібник, 2019).

Водночас батьки повинні бути готовими до тісної співпраці з фахівцями ІРЦ, лише за цієї умови можливий позитивний результат корекції в розвитку їхньої дитини. Тісна співпраця батьків з фахівцями інклюзивного центру передбачає індивідуальні консультації спеціалістів щодо обстеження дитини, прийомів корекційної роботи, проблем, які потребують вирішення. Сюди відносяться корекційні заняття, ігри, казки, мультиплікаційні фільми, тобто все те, що може стати в нагоді під час корекції психофізичних порушень дитини (Бондар, 2019: 66). Така співпраця будується на основі довірливих відносин фахівців та батьків дитини.

Одним із серйозних завдань для фахівців ІРЦ є спеціально спланований і організований комплекс заходів для дітей із важкими порушеннями мовлення. Така робота передбачає як цілеспрямовану просвітницьку діяльність для батьків, так і психологічну допомогу, якої потребують діти.

Зрозуміло, що чітка, стабільна позиція батьків та їх відношення до дитини формує подальшу соціалізацію особистості. Водночас кожна родина, де є дитина з різного роду порушеннями, для досягнення позитивного результату проходить низку стадій. Першою є стадія «шоку», що зумовлюється незнанням та відшукуванням винного

у такому розвитку дитини. Ця стадія виникає через нездатність батьків сприймати інформацію про свою дитину, яка потребує підтримки та співучасті кваліфікованих фахівців (Навчально-методичний посібник, 2018). На другій стадії з'являється відповідальність за стан дитини, але водночас спостерігається незнання щодо надання їй цільової допомоги. У цей час на допомогу таким родинам мають прийти фахівці з адекватним відношенням до родин дітей із психічними порушеннями. Третя стадія більш стабільна. Вона характеризується розумінням ситуації та активних дій батьків щодо організації і проведення роботи з дитиною після отримання відповідної консультативної інформації від фахівців ІРЦ.

Таким чином, питання допомоги дітям становлять взаємовідношення подружжя у родині, їх відношення до порушень розвитку дитини, прийняття цього порушення та взаємопідтримка один одного у розвитку дитини.

Це той час, коли чітко окреслюються проблеми у сім'ї, що поділяються на декілька типових груп: першу групу становлять пари, які не можуть прийняти свою проблему, порозумітися і розпадаються; друга група – навпаки, де родина об'єднується і починає вирішувати проблемні питання розвитку їхньої дитини; третя – це родини, які відокремлюються від оточуючих, маючи в родині дитину з порушеннями; і четверта група представляє родини, які адекватно реагують на порушення дитини, не уникають спілкування, продовжують подружнє життя, але водночас активно займаються розвитком та корекцією дитини, що ще більш згуртовує і зміцнює сім'ю (Методичний посібник, 2015: 24).

Фахівцям інклюзивно-ресурсного центру часто доводиться стикатися з негативними емоціями батьків, і необхідно розуміти родину, у якій дитина з порушеннями займає 24 години на добу. Необхідно підтримати таку родину, допомогти пройти важкий шлях психологічної адаптації та не відмежовуватися від наявних порушень із метою подальшої соціалізації дитини (Бондар, 2019: 17). Результати позитивної взаємодії в родинах із такими дітьми необхідно ставити як взірці іншим сім'ям, які не впевнені у досягненнях своїх дітей. Також це важливо для стимуляції спільної взаємодії з дітьми в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Таким чином, основними моментами роботи з батьками дітей із порушеннями у розвитку є зміцнення їхньої віри у можливість своєї дитини, подолання страху змін щодо проблем, які стоять перед батьками під час корекції порушення, і тісна співпраця

з фахівцями ІРЦ. Батьки повинні бути захищені в розвитку, повністю довіряти спеціалістам, які працюють з їхньою дитиною, і вірити у позитивний результат корекційно-розвивальної роботи. Для цього фахівці повинні реалізовувати творчий підхід у батьків до керування поведінкою дитини, розвитку її самостійності, побутових навичок, самоорганізації тощо (Сходинки інклюзії, 2019: 25). Під час взаємодії фахівцям необхідно дотримуватися етичного спілкування з батьками дітей. На жаль, грубі порушення етики доволі часто виявляються під час анонімного опитування батьків (Сходинки інклюзії, 2019: 57).

Для отримання позитивного результату корекції батькам необхідно опанувати певні методики корекційно-розвиткової роботи, зокрема управління поведінкою дитини. Необхідно визначитися зі спеціальними послугами, які надаються спеціалістами ІРЦ їхній дитині. Також батьків потрібно вчити взаємодіяти з іншими однолітками, з якими дитина буде взаємодіяти під час перебування спочатку у дитячому дошкільному, а згодом і шкільному навчальному закладі.

Із метою тісної взаємодії з батьками дітей із порушеннями інклюзивно-ресурсний центр передусім повинен проінформувати їх щодо наявних освітніх програм, які мають на меті корекцію дитини з певними порушеннями, окрім цього, батьки мають приймати безпосередню участь у роботі центру, наприклад спілкуватися з фахівцями та бути обізнаними у програмі корекційної допомоги своїй дитині. Це можливо за умови тісного діалогу всіх суб'єктів виховного процесу. Фахівці повинні нести відповідальність за якість освітніх послуг, а батьки приймати участь у вирішенні тих завдань, які стоять перед їхньою дитиною, і бути знайомі з індивідуальним навчальним планом. Такий підхід забезпечить виконання батьками ролей тьюторів для власних дітей (Лаврінченко, 2017: 45).

Ніхто краще батьків не може знати історію розвитку дитини, її поводження, стан на момент огляду та необхідність корекції. Вони можуть надавати певну допомогу вдома за умов реалізації закріплення сформованих навичок (Сходинки інклюзії, 2019: 54), а також можуть відслідковувати стан психофізичного розвитку їхньої дитини та реалізовувати необхідність певного цілеспрямованого корекційного впливу, який може включати як медикаментозний складник, так і психолого-педагогічний супровід дитини.

Завдання для цього надаються конкретні, а реалізація їх відбувається поступово, поетапно. І завданням початкового етапу є створення довірливих взаємовід-

носин фахівців ІРЦ із батьками дитини, що потребує допомоги. Із цією метою застосовуються діалоги, бесіди, які дають змогу зрозуміти батьківські проблеми, сумніви, а фахівцям зрозуміти з розповідей стан порушення та проблеми дитини.

Наступний етап після збору відомостей – це обстеження самої дитини і відверта розмова з батьками щодо необхідності реалізації корекційної роботи. Цей етап передбачає визначення проблем у розвитку, особливості кожної дитини зокрема, обговорення необхідності корекційної роботи та перспективні результати розвитку. Батьки повинні зосередитися на допомозі як фахівцям центру, так і самій дитині. Із цією метою кожній конкретній сім'ї надаються чіткі інструкції щодо корекційних заходів і пропонується психолого-педагогічна підтримка, якщо вони її потребують. Цей етап включає також обговорення всіх можливих проблем під час надання дитині корекційної допомоги, можливості попереджуваних труднощів щодо зміни її поведінки та умов взаємодії з батьками. Саме на цьому етапі плануються подальші зустрічі з батьками для з'ясування результатів допомоги та змін у розвитку дитини в умовах впливу різних чинників (Сходинки інклюзії, 2019: 57). Батькам пропонується фіксувати факти просування дитини вперед або зміни у негативний бік, щоб можна було здійснити корекцію допомоги, яка запропонована.

Наступний етап передбачає зміну завдань психолого-педагогічного супроводу для розширення педагогічної компетентності батьків та пропонування їм подальших корегувальних засобів, що ставить їх на одну сходинку з фахівцями для активізації корекційного процесу. Серед форм роботи з батьками на даному етапі виділяють обговорення конкретних отриманих результатів, а за умови слабкого просування вперед пропонуються зміни у формах та методах впливу; також батькам пропонують практикуми з навчання проведення цих заходів. Форми та методи роботи включають різні види продуктивної діяльності, серед яких – біоенергопластика, психогімнастика, кінезіологічні вправи, елементи артпедагогіки, а також ігри, завдання, що розвивають психічні функції.

Ми впевнені, що лише за умови реалізації індивідуального підходу, віри у власні можливості та віри у свою дитину можливо отримати позитивний результат корекційного впливу. Фахівці ІРЦ допомагають батькам отримати неоцінний досвід роботи із власною дитиною, що дає їм змогу менше залежати від постійних порад фахівця,

і не лише споглядати результати корекційної роботи, а й бути безпосереднім учасником даного процесу.

Як правило, після тісної співпраці з фахівцями ІРЦ, за умови довірливих відношень та занурення у світ власної дитини, у батьків змінюється відношення і до оточуючого світу, і до дитини у плані сподівань розвитку. Освітні програми формують індивідуальну траєкторію зміни психіки дітей із порушеннями у розвитку, надають можливості визначати майбутнє дитини, соціалізувати її.

Нами було проведено дослідження взаємодії команди інклюзивно-ресурсного центру з батьками дітей, що мають труднощі у навчанні. Сама ця група дітей була досліджена у зв'язку з тим, що сьогодні дуже велика кількість дітей, які вступають до школи, мають труднощі у навчанні і потребують корекції. Це група дітей із затримкою психічного розвитку, яка потрапляє сьогодні в інклюзивний простір. Більшість батьків, які зверталися за допомогою у центр, були зацікавлені у тісній співпраці з фахівцями, що викликало повагу з боку професіоналів. Більшість батьків намагається приховати розпач, який відчувають, коли бачать свою дитину з порушеннями, але залюбки спілкуються з фахівцями центру, зрозумівши, що можна отримати реальну допомогу.

Методи та результати. Під час дослідження були обстежені 32 сім'ї дітей із труднощами у навчанні та взаємодія їх із фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. Для визначення взаємодії були використані методики «Вивчення задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру», мета якої – виявити рівень задоволеності батьків роботою фахівців інклюзивно-ресурсного центру, а також «Вивчення оцінки батьками ролі інклюзивно-ресурсного центру у вихованні дітей із тяжкими мовленнєвими вадами» (розроблена доцентом А.А. Андрєєвим), що має метою одержання кількісно вираженої інформації про оцінку батьками ролі освітньої установи у вихованні в їхніх дітей якостей життєвої компетентності, позитивних поведінкових і морально-психологічних якостей (Бондар, 2019).

Під час роботи з батьками дітей із труднощами у навчанні проводилися консультації для всіх, кого цікавили проблеми психофізичних порушень, тренінги раз на місяць, надавалася інформація щодо корекційно-розвиткового впливу на дітей даної категорії, проводилися майстер-класи, а також анкетування батьків із метою фіксування результатів корекції.

У результаті дослідження було з'ясовано, що первинно задоволеність батьків роботою фахівців ІРЦ розподілилася за трьома рівнями, а саме: високий у межах 3,0 і вище балів; середній рівень спостерігався у межах 2,5–2,8 бали; а низький рівень – у межах 1,6–1,9 бали. Відсоток рівня задоволеності серед опрацьованого контингенту батьків на початку дослідження розподілився так: низький рівень задоволеності спостерігався у 31,25% батьків, що становило 10 сімей; середній – у 59,38%, або 19 сімей. Високий відсоток задоволеності на початку дослідження виявлено було лише у трьох сімей (9,38%). Таким чином, за попередніми дослідженнями, переважна більшість батьків була задоволена роботою фахівців ІРЦ на середньому рівні.

Оцінка рівня допомоги дітям із порушеннями фахівцями ІРЦ також була оцінена за трирівневою системою: високий, середній та низький рівні. Як високий рівень допомоги оцінили сім сімей, що становило 21,87%. Середній рівень допомоги визнали 20 сімей (62,5%), і низьким рівнем він здався для п'ятиох сімей (15,63%). Тобто вже на початку роботи рівень наданої дітям допомоги у переважній більшості батьків був оцінений доволі високо, на середньому рівні.

Водночас рівень взаємодії та роботи з батьками повністю не задовільнив ні сім'ї, ні спеціалістів центру.

Найчастіше батьки вважають причиною відсутності швидкого поліпшення результатів роботи з їхньою дитиною неякісну допомогу, яку надають фахівці ІРЦ, тому ми отримали доволі низькі результати взаємодії.

Для зміни таких показників було здійснено корекцію наданих послуг дітям із метою поліпшення стану розвитку, з одного боку, та більш тісного співробітництва з батьками цих дітей – з іншого. Потрібно було налагоджувати більш тісні контакти та взаєморозуміння між батьками та фахівцями центру.

Було запропоновано додаткові заняття, тренінги, диспути, поради, додаткові індивідуальні заходи, дискурси та надання порад щодо підвищення якості корекційної роботи і просування вперед кожної конкретної дитини у своєму розвитку і створення більш довірливого середовища задля наведення контактів між фахівцями ІРЦ та батьками цих дітей.

Після піврічного строку взаємодії було проведено ще один зріз дослідження, який здійснювався за тими самими методиками для чистоти експерименту. Результати показали, що рівень задоволеності батьків співпрацею з фахівцями центру значно підвищився, а саме: не спостерігалось

низького рівня задоволення співпрацею, а середній рівень задоволеності роботою знизився з 62,5% (20 сімей) до 56,3% (18 сімей), тоді як високий рівень зріс до 43,75% (14 сімей) із 21,87% (2 сім'ї). Як бачимо, показники задоволеності батьків, які мали низький рівень, зменшилися.

Оцінка рівня допомоги, яку отримували діти в ІРЦ, також змінилася, як засвідчив формувальний етап експерименту. Високий рівень оцінки допомоги становив 62,5% (20 сімей), тоді як на початку експерименту він становив 21,87% (7 сімей). Середній рівень оцінки представили 37,5% (12 сімей), що на початку експерименту становило 27,78% (5 сімей).

Також повторне опитування дало можливість удосконалити роботу фахівців для кожної конкретної дитини. Було внесено зміни в індивідуальну траєкторію кожного учня з попереднім ознайомленням і узгодженням із батьками.

Оцінюючи результати інформації від батьків, фахівці інклюзивно-ресурсного центру задоволені своєю співпрацею з ними. Батьки із задоволенням йшли на співпрацю на основі позитивних змін психічних компонент розвитку їхньої дитини. Таким чином, видно достатній рівень взаємодії батьків та фахівців ІРЦ і реалізації різних форм організації колекційної роботи.

Водночас усі фахівці інклюзивно-ресурсного центру (серед них були дефектолог, спеціальний психолог, логопед, а також додатково залучалися дитячий невролог та фізичний реабілітолог) усвідомлювали необхідність постійної тісної взаємодії з батьками дітей із порушеннями розвитку для отримання позитивного результату корекційно-розвиткової роботи, яка надається дітям із порушеннями в умовах ІРЦ. Це має бути постійний розвиток як батьків, так і фахівців відповідно до виду порушення дитини.

Висновки. Результати дослідження дають змогу зробити висновок: взаємодія батьків дітей із труднощами у навчанні та фахівців інклюзивно-ресурсного центру повинна являти собою особливу форму співпраці, яка передбачає активну участь батьків у корекційно-розвивальному процесі, тісний зв'язок із фахівцями центру з метою компенсації порушень психічного розвитку дітей даної категорії. Таким чином, можна сказати, що ІРЦ надає комплексний психолого-педагогічний супровід дитині з труднощами у навчанні, при цьому навчаючи її батьків, включаючи в активну роботу з їхньою дитиною, а також мотивуючи фахівців ІРЦ до надання більш ефективного корекційно-розвиткового впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компанець Н.М., Луценко І.В. Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ : навчально-методичний посібник. Київ, 2017. 66 с.
2. Лорман Т., Депплер Дж., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практичний посібник / пер. з англ. Київ : Парашин І.С., 2010. 296 с.
3. Канадсько-український проєкт «Інклюзивна освіта для дітей із особливими потребами в Україні». URL: <http://www.education-inclusive.com/shho-take-inklyuziya> (дата звернення: 10.06.2023).
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. URL: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ikpp_kkr_Inkluzivna_oscivta/ (дата звернення: 10.06.2023).
5. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : методичний посібник / уклад. О.В. Коган та ін. Харків : Друкарня «Мадрид», 2019. 110 с.
6. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
7. Підготовка педагогічних кадрів до роботи з різними категоріями дітей: виклики та можливості : матеріали міжвузівської (заочної) науково-практичної конференції, м. Хмельницький, 28 лютого 2018 р. Хмельницький : А.В. Царук, 2018. С. 135–138.
8. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник / за заг. ред. Н.З. Софій. Київ : Плеяди, 2015. 66 с.
9. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / упоряд. К.М. Бондар. 2-е вид., доп. *Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг»*. Кривий Ріг, 2019. 170 с.
10. Сходинки інклюзії : науково-практичний посібник / О.А. Тельна та ін. ; за ред. С.М. Сидоріва. 2-е вид., випр. та доп. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М., 2019. 156 с.
11. Лаврінченко Л.І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти) : навчально-методичний посібник. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 168 с.

REFERENCES

1. Kompanets N.M., Lutsenko I.V. (2017). Educational and methodological manual «Modeling the individual development of a child with special educational needs in the conditions of an inclusive preschool.» Kyiv/ 66 p.
2. Lorman T. (2010). Inclusive education. Supporting diversity in the classroom: practice. manual / T. Lorman, J. Deppler, D. Harvey; trans. from English Kyiv: SPD-FO Parashin I. S., 296 p.
3. Canadian-Ukrainian project «Inclusive education for children with special needs in Ukraine» [Electronic resource]. Access mode: <http://www.education-inclusive.com/shho-take-inklyuziya>. (date of application: 26.07.2021).
4. Kolupaeva A.A. (2009). Inclusive education: realities and prospects: monograph [Electronic resource] / A.A. Kolupaeva. Kyiv: Sammit-Knyga . Access

mode: http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Inkluzivna_ocvita/ (access date: 07/26/2021).

5. Organizational principles of the activity of a teacher's assistant in an inclusive class: method. Manual (2019)/ comp. : O. V. Kogan and others. Kharkiv: Madrid Printing House,. 110 p.

6. Organizational and methodical principles of activity of inclusive resource centers: educational and methodical manual (2018)/ according to general ed. M.A. Poroshenko and others Kyiv. 252 p.

7. Tsaruk A.V. (2018). Training of pedagogical staff to work with different categories of children: challenges and opportunities: materials of the inter-university (correspondence) scientific and practical conference (Khmelnyskyi, February 28, 2018). Khmelnytskyi: / P. 135–138.

8. Creation of an individual development program for children with special educational needs: methodical guide (2015). / Under general ed. Sofiy N.Z. Kyiv: Pleiady, 66 p.

9. Bondar K.M. (2019)/ Theory and practice of inclusive education [teaching and methodical manual] / compiled by K.M. Bondar [2nd ed., addn.]. Project «Support of inclusive education in the city of Kryvyi Rih» . 170 p.

10. Telna O.A., Malanchiy V.O., Datsyo N.O., Sydoriv S.M., Selepiy O.D., Vesnina N.V., Priymak N.P., Sydoriv L.M.(2019). Stairs inclusions: Science. practice a guide for teachers, students and parents: 2nd ed. Ex. and addendum / by ed. S.M. Sidoriva. Ivano-Frankivsk: G.M. Kushnir / 156 p.

11. Lavrinenko Lidia Ivanivna (2017)/ School for everyone (individual aspects of inclusive education): Educational and methodological guide for heads of educational institutions, teachers and educators of special education, boarding schools, methodologists Chernihiv: Chernihiv National Technological University (ChNTU). 168 p.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2023.

The article was received 26 June 2023.